

ŁUKASZ ŁAWNICZAK

HISTORYCZNE PODSTAWY I EWOLUCJA TAJSKICH SZTUK WALKI – *MUAY THAI* I *KRABI-KRABONG* (DO XX W.)

Muay thai i *krabi-krabong*, obecnie narodowe sporty Tajlandii, przez wieki służyły jako śmiertcionośne narzędzie na polu walki. Wykorzystując różnorodną broń oraz techniki starożytnego *muay thai*, zwanego sztuką dziewięciu kończyn – rąk, nóg, łokci, kolan i głowy, stanowiły o potęgę militarnej Tajów.

Jednoznaczne wyznaczenie daty powstania tychże sztuk walki jest niemożliwe z uwagi na brak bezpośrednich materiałów źródłowych. Niemalże cała pisana historia Syjamu została utracona podczas najazdu Birmańczyków, w czasie którego doszło do całkowitego zniszczenia stolicy Ayutthaya w 1767 r.¹ Skrawki historii, które przetrwały dzięki przekazowi ustnemu i nielicznym pozostałym dokumentom, pozwalają jedynie stworzyć teorię dopuszczającą wiele możliwych rozwiązań. Można założyć, że tajski boks, czyli *muay thai*, ukształtował się w początkach VII w. podczas wędrówek tajskich plemion z terenów Chin do Azji Południowo-Wschodniej. Zgodnie z inną teorią Tajowie, zamieszkujący od setek lat tereny obecnej Tajlandii, wchodząc w interakcję z innymi plemionami, opracowali swój system walki. Niezależnie od przyjętej tezy pewne jest, że przemierzając rozległe tereny Azji, Tajowie musieli sprostać wyzwaniom rzuconym im przez los i kryjąc się przed atakami czy stykając się z wrogością lokalnych plemion, bez ustanku walczyli o przetrwanie. Zanim założyli swoje pierwsze królestwa, musieli stoczyć setki bitew, walcząc za pomocą włóczni, miecza, piki czy łuku. Nie wszystkich było stać na broń, łatwo można było ją stracić, a gdy dochodziło do zwania, broń stawała się nieporęczna. W takich przypadkach najskuteczniejszymi narzędziami ataku były łokcie, kolana, pięści i nogi, w takim stopniu, że wkrótce przeniesione na pola bitew dały początek *muay boran*, czyli starożytnemu *muay thai*.

W każdym ze swoich królestw Tajowie wykształcili odmienny styl walki². Systemy różniły się od siebie i ewoluowały z biegiem czasu, początkowo nosząc nazwę Arwut (Awut) Thai (techniki walki bronią) lub Pahuyuth (kompletny system łączący walkę z bronią i bez broni). *Muay boran* rozwijało się jako integralny element

¹ D.K. Wyatt, *Thailand: a short history*, London 1983, s. 136.

² Mongksan, *Muay Thai Dee, Historia y tecnicas del arte marcial de Thailandia*, Barcelona 2008, s. 71.

wyszkolenia wojowników Syjamu (Tajlandii), będąc częścią *kerabi-kerabong*, tajskiego systemu walki bronią.

Muay thai – tajski boks

Początki współczesnego *muay thai* sięgają II, III w. p.n.e., gdy plemiona tajskie zamieszkiwały jeszcze tereny obecnych południowo-wschodnich Chin. Napotykając na swojej drodze plemiona chińskie dysponujące starożytnymi technikami kung-fu, Tajowie stopniowo udoskonalali swoje umiejętności w walce. Od tego czasu buddyjscy misjonarze z Indii zaczęli przemierzać tereny Azji Południowo-Wschodniej, a tajskie plemiona zaczęły nasiąkać kulturą Indii³. Wtedy to prototyp tajskiego państwa o nazwie Nan Chao rozwijał się w miejscu, w którym obecnie znajdują się południowo-wschodnie Chiny. W walce głównie praktykowano sztukę walki bronią, mieczem albo pika, walka wręcz była rzadko spotykana. W pewnym momencie mieszkańcy tego państwa zaczęli stopniowo migrować na południe w dół Półwyspu Indochińskiego. Niektórzy z nich zaś stawali się żołnierzami zaciężnymi w armiach Khmerów. Pierwotną formą *muay thai* w tym czasie była technika *Mai See Sawk*. Była to metoda samoobrony wykorzystująca w szczególnym stopniu posługiwanie się łokciami⁴.

W epoce znanej jako Sukhothai (1238–1378) tajscy wojownicy walczyli gołymi pięściami, choć broń ciągle miała decydujący wpływ na przebieg walki. W czasie pokoju nie przestawano praktykować sztuki walki. Nowi adepci mogli się wtedy szkolić na trzy sposoby: w świątyniach (*wat*), w których nauczycielami byli mnisi posiadający wyjątkowe umiejętności bojowe, w rodzinie, gdzie wiedza była przekazywana z pokolenia na pokolenie, także w królewskich placówkach, gdzie uczono się nowych umiejętności z wykorzystaniem broni głównie do walki na słońcach lub koniach. Prócz tego brano udział w lokalnych festiwalach i turniejach, tańcach czy polowaniach.

Ustawiczne wojny z Birmą i Kambodżą były główną osią wydarzeń w historii Syjamu między 1351 a 1767 r. Młodzi ludzie musieli uczyć się walczyć zarówno bronią, jak i bez niej, nauczano i arystokratów, i prostych ludzi. Głównymi ośrodkami, w których szkolono wojowników, pozostawały świątynie, w tym najważniejsza Wat Buddhai Sawan. Wybudowana jako pierwsza królewska świątynia z rozkazu króla U Thonga około 1351 r., prowadziła wyspecjalizowane i rygorystyczne szkolenia żołnierzy. Obejmowały one trening w opanowaniu tradycyjnej broni, czyli *kerabi-kerabong*, w którego skład wchodził również trening walki gołymi rękoma (*muay boran*) i samoobrony. Po zakończeniu działań wojennych żołnierze kontynuowali swój

³ J. Audric, *Angor i imperium khmerskie*, tłum. T. Białogórska, Warszawa 1979, s. 18.

⁴ D. Zdebel, *Muay Thai. Sport wielkich charakterów*, „Sztuki Walki” 2006, nr 1, s. 29.

trening w świątyni, by móc w każdej chwili przystąpić do kolejnej bitwy. Dowódcy zaś przywdziewali habit, aby prosić o przebaczenie za krew przelaną podczas wojny. Buddhai Sawan można by określić mianem ówczesnych koszarów lub wojskowej akademii. W jej murach szkolili się nie tylko żołnierze, ale i arystokracja oraz sami królowie, w tym Phra Chao Sua, Taksin i Rama I⁵. Mieszkańcy pobliskich wiosek wyrabiali dla wojowników żelazne noże, miecze i włócznie. Sama świątynia była również centrum edukacyjnym, organizowano w niej ceremonie religijne, leczono rannych, mnisi pracowali jako nauczyciele i doktorzy.

Między 1500 a 1503 r. król Ramathibodi II polecił spisanie *Traktatu o zwycięskich działaniach wojennych*⁶, znanego również pod nazwą *Chupasart*. Wskazano w nim, jakie są przyczyny wojen, opisano strategie, taktyki oraz sztuki walki. Traktat zawierał również informacje, w jaki sposób walczyć za pomocą miecza, noża, piki, toporu czy kuszy. Jako że nie wszystkich było stać na tego rodzaju broń, wielu wojowników używało własnego ciała jako narzędzia ofensywnego. Wszystkie metody walki były stale uzupełniane o nowe nabytki, choć innowacje wprowadzano oficjalnie dopiero wówczas, gdy technika potwierdziła swoją przydatność na polu bitwy. Podręcznik był szeroko dostępny i chętnie czytany przez społeczeństwo, dzięki czemu tajskie sztuki walki zdołały zachować swoją integralność.

Pierwszy gwałtowny wzrost popularności *muay thai* zarówno jako sztuki walki na polu bitwy, jak i sportu nastąpił za czasów panowania króla Naresuana, znanego również jako Czarny Książę (1590–1605). Wzięty do niewoli przez Birmańczyków w 1564 r. zgłębiał tajniki działań wojennych, aby po odzyskaniu wolności wprowadzić wiele zmian w żołnierskim wyszkoleniu⁷. Król zalecił praktykowanie walki wręcz mimo będącej już w użyciu broni palnej. Wyodrębniając techniki uderzane z *krabi-krabong*, przyczynił się do powstania samodzielnej sztuki walki, która w następstwie dała początek *muay thai*. Dodatkowo zwiększając efektywność żołnierzy w walce, Naresuan organizował dwójkowe sparingi jako część treningu wojskowego. By ograniczyć urazy spowodowane walką z bronią, coraz popularniejsze stawały się mecze bokserskie. W tym okresie *muay thai* weszło jako obowiązkowy element wyszkolenia każdego żołnierza. Od tego czasu szczególnym poważaniem cieszyła się ta sztuka u królów, którzy sami, w znakomitej większości, byli wielkimi wojownikami praktykującymi *muay thai* na najwyższym poziomie⁸. Techniki *muay thai* zaczęły gwałtownie ewoluować, w miarę jak w wyniku doświadczeń bitewnych system się rozwijał. Kolejny gwałtowny rozwój systemu nastąpił pod panowaniem króla Lu-anga Sorasaka, znanego jako Phra Chao Sua (Król Tygrys, 1703–1709). Jego pasja dla tajskiego boksów była tak wielka, że często wymykał się z pałacu, by walczyć

⁵ V. Giordano, *Wat Buddhai Sawan*, www.usmta.com/weapon-page-4.htm [3.09.2008].

⁶ D.K. Wyatt, *Thailand...*, s. 88.

⁷ *The Royal Chronicles of Ayutthaya*, tłum. R.D. Cushman, D.K. Wyatt, Bangkok 2002, s. 122.

⁸ *Ibidem*, s. 211.

anonimowo w wioskowych turniejach, pokonując lokalnych czempionów i zyskując tym samym niemalą sławę⁹. W erze dominacji tajskiego królestwa Ayutthaya (1351–1767), jeśli ktoś był wykwalifikowany w walce bronią (*krabi-krabong*), to musiał również mieć wiedzę o *muay thai*. Często głównym celem zgłębiania *muay thai* była chęć służenia w wojsku. W czasach pokoju sztukę tę stosowano dla treningu i rozrywki. Wojownicy z różnych wiosek zjeżdżali się wtedy, aby brać udział w lokalnych festiwalach. Każda wioska organizowała turnieje i wylaniała swojego czempiona.

W pewnym momencie poczyniono kolejny znaczący krok przybliżający *muay* do jego dzisiejszej postaci. Kontynuując swoją rolę jako techniki walki z przeznaczeniem wojennym czy do obrony społeczeństwa, *muay* stało się sportem, w którym ochotnicy walczyli na oczach widowni ku ogólnej ucieście i rozrywce. Tego rodzaju turnieje stopniowo stawały się integralną częścią lokalnych festiwali i uroczystości, zwłaszcza tych organizowanych w świątyniach. Każda wioska organizowała je i wylaniała swojego lokalnego czempiona, a walka stawała się pretekstem do zakładów oraz przejawem miejscowej dumy. Tradycja zakładów przetrwała do dziś. Obecnie na zakłady dotyczące wyników każdej walki przeznaczają się olbrzymie sumy pieniędzy.

Tego typu wczesna forma współzawodnictwa w *muay* była znana jako *Dhee Muay* lub *Dhoi Muay* i pod wieloma względami znacząco odbiegała od tego, co dzisiaj oferuje *muay thai*. Walczący na gołe pięści nie stosowali żadnych technik klinczu ani chwytów. Przemieszczały się, stosując zbliżone do tańca kroki, w oczekiwaniu na okazję do ataku i natychmiastowego wycofania się¹⁰.

Nie przywiązywano większego znaczenia do parowania zawodników względem wagi, wystarczyła wyrażona przez nich chęć skonfrontowania się z wybranym przeciwnikiem. Dopiero z upływem czasu zaczęto używać ogólnowizualnych kategorii do oceny wagi i dobierania zawodników. Coraz częściej walki prowadzone były przez pojedynczych sędziów. Ciosy można było wyprowadzać z pełną siłą – nie było ograniczeń w tym zakresie. Ochotnik, który spodziewał się nieuchronnej porażki w walce, mógł wycofać się jeszcze przed jej rozpoczęciem, w przeciwnym wypadku walka trwała do momentu poddania się jednego z walczących. Między bajki można zatem włożyć rozpowszechniane miejscami fantastyczne teorie o walkach, które mogła zakończyć jedynie śmierć jednego z uczestników. Z początku polem walk był jedynie obszar ubitej ziemi, wokół której gromadziła się widownia. Tworząc zbliżoną do okręgu przestrzeń o średnicy około 8 metrów, pozostawiano zawodnikom wystarczająco dużo miejsca, by mogli się swobodnie poruszać.

Dalszy rozwój tego stylu doprowadził do zaznaczania obszaru walki za pomocą położonej liny. Wprowadzono również podział na rundy, chociaż nie określono ich dokładnej liczby. Do odmierzenia czasu stosowano skorupy orzechów kokosowych

⁹ *Ibidem*, s. 385.

¹⁰ K. Prayukvong, L.D. Junlakan, *Muay Thai. A Living Legacy*, Bangkok 2001, s. 23.

z wydrążonymi u dołu otworami. Runda kończyła się, gdy poziom wody w środku skorupy podniósł się na tyle, aby zatopić kokos¹¹. Zwycięzcy w nagrodę za wygraną walkę najczęściej otrzymywali dobra materialne zamiast pieniędzy, choć okazjonalnie niewielkie sumy były również przyznawane.

Przez całą walkę noszono na głowie opaski (*mongkon*), podobnie jak na ramieniu (*prajied*), które miały przynosić wojownikowi szczęście i ochraniać przed niebezpieczeństwem. Opaski te zostały zaadaptowane od żołnierzy, którzy przed pójściem do boju stosowali podobne amulety. Przed walką, podobnie jak dziś, odprawiano rytualny taniec *wai kbru* (*wai* – dziękować, *kbru* – nauczyciel), który swoje korzenie miał jeszcze w czasach starożytnych. Mistrz stylu *muay chaiya* Kiet Sriyaphai utrzymywał, że starożytni żołnierze prezentowali za pomocą tańca swoje umiejętności przed obozem wroga, włączając w to liczne obelgi i prowokacje¹². Podczas walki przed królem ta prastara tradycja była wyrazem czci okazanej władcy, religii, rodzi- com i nauczycielowi. Zanim rozpoczął się pojedynek, zawodnicy klękali zwrócenii twarzą w kierunku tronu lub królewskiego pałacu. Ceremonię rozpoczynał rytuał *Ta-Wai-bung-kom* oddający hołd królowi, następnie wykonywano *wai kbru* w trzech pozostałych kierunkach, symbolizujących religię, rodziców i nauczycieli. W dalszej kolejności odprawiano taniec *ram muay*, będący zestawem kroków i ruchów odmien- nych dla każdego z klanów bądź szkół. Dwaj zawodnicy prezentujący ten sam rytuał *wai kbru* i *ram muay* natychmiast przerywali pojedynek, gdyż pochodzenie od tego samego nauczyciela oznaczało dla nich bratobójczą walkę. Zawodnikom towarzy- szyła muzyka, choć różna dla ceremonii i walki, to niezmiennie tworzyły ją takie instrumenty, jak flet, cymbały i bębny. Jej zadaniem było nadanie walczącym rytmu, dostosowując ją do intensywności zadawanych ciosów, tworzono atmosferę i pod- sycano emocje. Można wyszczególnić kilka głównych funkcji, które pełnił rytuał *wai kbru*, zanim wprowadzony został sportowy charakter tajskiego boksu: odda- nie czci i honoru, zjednanie duchów i prośba o błogosławieństwo, przygotowanie psychiczne zawodnika do starcia, rozproszenie przeciwnika. W czasach gdy walki odbywały się na ubitej ziemi, rytuał dawał możliwość sprawdzenia powierzchni, czy nie ma na niej nierówności, umożliwiał zorientowanie się, z której strony znajduje się słońce, aby nie zostać oślepionym przez jego promienie, umożliwiał ocenę sil- nych i słabych stron przeciwnika, a także służył jako rozgrzewka przed właściwym pojedynkiem. Nawet dzisiaj regulacje *muay thai* zobowiązują obu zawodników do wykonania rytuału *wai kbru ram muay* przed każdą walką, stąd większość jego daw- nych funkcji nie traci na znaczeniu.

Za czasów królestwa Ayutthaya zaszła w *muay thai* najbardziej chyba charaktery- styczna zmiana, mająca ogromny wpływ na stosowane tej techniki walki. Nie wal-

¹¹ *Ibidem*, s. 23.

¹² P.S. Villalobos, P. Cooper, *Krabi-Krabong: Thailand's Art of Weapons Fighting*, Boulder, Colorado USA 2007, s. 57.

czono już gołymi pięściami, wojownicy zaczęli owijać je zarówno dla zwiększenia siły uderzenia, jak i w celach ochrony palców i nadgarstków przed złamaniami i innymi urazami. Do owijania pięści, zwanego *kaad chuek*, początkowo używano końskiego włosia, później lin splecionych z surowych włókien bawełny lub konopnych, nadając im grubość małego palca. By owinąć jedną rękę, potrzebowano około 20 metrów liny. *Kaad chuek* wiązano, w zależności od szkoły, wokół dłoni i nadgarstka, czasem poniżej, do przedramienia lub nawet łokcia. Na kostkach pięści pod *kaad chuek*, za pomocą tego samego owijacza, umieszczano węzły powodujące wyrzucenia (*gon boi*), dzięki którym siła uderzenia wzrastała jeszcze bardziej. Choć nie wyznaczono standardowej liczby *gon boi*, to minimalna liczba zamykała się najpewniej w czterech, po jednej na każdą kostkę. Przed rozpoczęciem turnieju uczestnicy zanurzali zawinięte pięści w wodzie. *Gon boi* wtedy twardniało, spajając się z *kaad chuek* podczas wysychania i dawało możliwość spowodowania poważnych ran w ciele przeciwnika. Stosowanie *kaad chuek* rozprzestrzeniło się w bardzo szybkim tempie. Łatwo było dostrzec, że owinięta pięść jest silniejsza i twardsza, zapewniając przewagę ofensywną i chroniącą przed urazami¹³.

Na pytanie, kiedy dokładnie i w jakich przypadkach *kaad chuek* był stosowany, ciężko o jednoznaczną odpowiedź. Jedna z teorii głosi, że *kaad chuek* używano jedynie z okazji turniejów, gdyż w czasie wojny dłonie byłyby nieporęczne, aby móc utrzymać i korzystać z normalnej broni. Inna możliwość zakłada podzielenie żołnierzy na dwa oddziały, z których jeden, w owiniętych rękach, stosowałby jedynie techniki *muay thai*, a drugi walczyłby za pomocą broni. Prawdopodobne jest również stosowanie *kaad chuek* do luźnego przywiązywania miecza do dłoni, co zapobiegało tym samym jego wytrąceniu, a także do ochrony dłoni i przedramienia przed cięciem przeciwnika¹⁴.

W wielu opracowaniach, gdy pojawiają się informacje o *kaad chuek*, można natrafić na swoistą legendę. Utrzymuje ona, że w niektórych przypadkach, aby jeszcze bardziej wzmocnić *kaad chuek*, zaczęto do jego namaczania używać mieszaniny wody z mąką, żywicy lub innych „klejów twardniejących”. Tak oklejone skorupy miano obtaczać dodatkowo w żwirze lub nawet w kruszonym szkłe¹⁵. Prócz dodatkowych walorów ofensywnych, *kaad chuek* traktowano wtedy jako swego rodzaju tarczę, za pomocą której parowano i odbijano uderzenia mieczem. Obtoczenie w żwirze owocowało wydłużeniem funkcjonalności *kaad chuek* (można przypuszczać, że przedłużało też życie jego użytkownika), gdyż cięcie mieczem musiało wpięrowyć kamienie, zanim dotarło do prawdziwej powierzchni. Same miecze miały nawet dodatkowo tępić się na kamieniach. Tego rodzaju barwna wizja, gdyby okazała się

¹³ K. Prayukvong, L.D. Junlakan, *Muay Thai...*, s. 24.

¹⁴ *Ibidem*, s. 25.

¹⁵ P.R. Lewis, *Sztuki walki wschodu: pochodzenie, filozofia, praktyka*, przeł. B. Jarecka, Poznań 1998, s. 126. Tego rodzaju przekonanie rozpowszechnił również film *Kickboxer* z 1989 r. z Jean-Claude Van Damme'em w roli głównej.

prawdziwa, musiałaby być nie lada spektaklem, a biorąc pod uwagę szkło, niesłychanie krwawym. *Kaad chuek* wyrabiał najczęściej sam zawodnik lub otrzymywał go od swojego trenera, a zakładał i zdejmował go po każdej ukończonej walce. Maczanie w kleju i żwirze, a przez to stworzenie twardej skorupy czyniłoby *kaad chuek* niemożliwym do ponownego użytku. Zatem podczas turnieju każdy zawodnik, staczając kilka walk, musiałby mieć na swoim wyposażeniu setki metrów lin konopnych, nie mówiąc już o zapotrzebowaniach w poszczególnych bitwach podczas prowadzenia działań wojennych. Maczanie rąk w szkło również byłoby niebezpieczne dla samego użytkownika, gdyż przed każdą walką zawodnicy musieli potrzeć pięściami policzki, aby udowodnić, że nie skrywają żadnej broni. By ostatecznie rozwiać wszelkie wątpliwości, mistrz stylu *muay chaiya* Kiet Sriyapai wystosował pytanie do mistrza stylu *muay korat* Kru Too Thaipraserta (jego starszy brat za stoczone walki został odznaczony przez króla Ramę V), czy ten kiedykolwiek zetknął się z obtaczaniem pięści. Odpowiedź była negatywna¹⁶.

Pod koniec XVIII w. *muay thai* znowu uległo silnym wpływom kung-fu za sprawą niejakiego Tong Dee Fan Khao, który uczył się tej sztuki od aktorów opery chińskiej¹⁷. Od tamtej pory w *muay thai* stały się modne wysokie i efektowne kopnięcia z wysokości. Tajski boks był już wtedy nie tylko sztuką walki i sportem narodowym, ale także stylem życia całego tajskiego społeczeństwa. Do obozów treningowych napływali ludzie wszystkich warstw społecznych. Bogaci, biedni, młodzi i starzy, mężczyźni i kobiety – wszyscy chcieli posmakować tej sztuki. Każdy kolejny król zgłębiał tajniki sztuki walki w świątyni lub ucząc się od królewskiej straży.

Założyciel dynastii Chakri, Rama I, jako zwolennik tajskiego boks kontynuował organizowanie turniejów przy pałacu¹⁸. Spośród najlepszych zawodników wybierał członków swojej osobistej straży. Za rządów jego syna Ramy II (1809–1842) coraz powszechniejszy był podział zawodników ze względu na wagę i posturę. W tym czasie *muay thai* nosiło różne nazwy, takie jak *ram mut ram muay*, *tii muay* czy *toi muay*¹⁹. Z końcem panowania Ramy II wykrystalizowała się jednak nazwa *muay tai*. Między 1824 a 1851 r., gdy panował Rama III, został spisany nowy tekst traktujący o *muay*, z którego pochodzą między innymi techniki *mai muay*. Tekst jest obecnie przechowywany w Bibliotece Narodowej w Bangkoku.

Kolejnym „złotym okresem” dla *muay thai* był czas rządów króla Chulalongkorana (Rama V), który wstąpił na tron w roku 1868. W wyniku jego osobistej fascynacji po raz kolejny nastąpił gwałtowny rozwój tej sztuki walki. Z rozkazu króla wszystkie prowincje miały organizować turnieje bokserskie celem dalszego rozpowszechnienia.

¹⁶ Lamp-S, *Did Ancient Muay Thai Fighters cover their gloves with broken glass?*, www.muaychaiya.com/articleE001.html [5.09.2009].

¹⁷ K. Prayukvong, L.D. Junlakan, *Muay Thai...*, s. 52.

¹⁸ C. Thiphakorawong, *The Dynastic Chronicles Bangkok Era. The First Reign*, tłum. T.C. Flood, Tokyo 1978, s. 147.

¹⁹ Mongksan, *Muay Thai...*, s. 176.

nienia narodowego sportu. W 1887 r. Rama V powołał Ministerstwo Edukacji, które wprowadziło *muay thai* jako przedmiot w Akademii Wychowania Fizycznego i Królewskiej Akademii Wojskowej. Wybitne umiejętności w *muay thai* stawały się przepustką do sławy i kariery wojskowej. Król osobiście nagradzał swoich faworytów zaszczytnymi tytułami. Pierwszy tego wyróżnienia dostąpił reprezentant stylu *muay* Pra Nakorn, otrzymując imię Pra Chai Choke Shok Channa. Kolejni zostali okryci chwałą w 1898 r. podczas turnieju rozgrywanego się z okazji ceremonii pogrzebowej²⁰.

Walki nie odbywały się jeszcze na ringu, lecz na ubitej ziemi, podwórkach, wioskowych placach, miejskich rynkach i dziedzińcach. Pierwszym stałym miejscem rozgrywanych walk *muay thai* była Arena Suan Gularb, powstała w 1920 r. za panowania króla Ramy VI. Zawody odbywały się w każdą niedzielę²¹. Walki były rozgrywane początkowo na ubitej ziemi. „Ring” mierzący 20 x 20 m był ograniczony jedynie linią zaznaczoną na podłożu. Widzowie gromadzili się wokół „ringu”, na który nie mieli prawa wstępu. Jednakże w wyniku jednej z bardziej emocjonujących walk rozentuzjasmowanego tłumu nie dało się powstrzymać przed wtargnięciem na „ring”²². Po tym wydarzeniu skonstruowano pierwszy ring wyniesiony 120 cm nad podłoże, wyłożony matami i ograniczony dwiema poziomymi liniami.

Poza Azją tajski boks został dostrzeżony podczas I wojny światowej, gdy Tajlandia wspomagała aliantów swoimi oddziałami. Wtedy to informacje o *muay thai* opublikowano w jednym z artykułów czasopisma „Le sport orient”, wydawanego w Mainz, w którym można było przeczytać: „Tajski boks jest zadziwiający, lecz niełatwo jest go zobaczyć. Bokserzy są zwinni, silni i wytrzymali. Ten sport jest nie tylko porywającą, dziwną i niezwykłą formą rozrywki. Sprawia, że w oczach Francuzów Syjam należy do potężnych państw Azji”²³.

Jeszcze w późnych latach 20. powszechne było stosowanie w walce *kaad chuek*. Jednakże w roku 1926 tragiczna śmierć na ringu stała się początkiem końca walk w tej formule. W trakcie jednej z walk zawodnik Jia Kaegkhmen zmarł na ringu Areny Lak Muang w wyniku uderzeń zadanych przez Pae Lieng Prasert. Jia, uwiesiwszy się na linach, konając, odmawiał poddania walki, w wyniku czego sędzia nie mógł technicznie go wyliczyć. Chociaż to nie stosowanie *kaad chuek*, a bardziej niejasność przepisów była odpowiedzialna za tę śmierć, w konsekwencji wprowadzone zostały nowe zasady, nakazujące zawodnikom noszenie rękawic (przyjętych z boksu) oraz – co zaskakujące i zabawne – skarpetek, stawiając tym samym dalsze kroki ku nowoczesnemu *muay thai*.

²⁰ K. Prayukvong, L.D. Junlakan, *Muay Thai...*, s. 30.

²¹ T. Watthana, *A Brief History of Thai boxing*, http://www.thaiboxing.com/history_watthana [7.02.2009].

²² Mongksan, *Muay Thai...*, s. 180.

²³ P. Kraitus, *Muay Thai: The Most Distinguished Art of Fighting*, Bangkok 1988, s. 24.

Pierwsze walki w skarpetkach okazały się niemalym fiaskiem, gdyż nieprzyzwyczajeni zawodnicy częściej się potykali i ślizgali, niż walczyli. O ile pozostawiono rękawice, o tyle ze skarpetek zdecydowano się zrezygnować, zastępując je ściągaczami na kostki. Nie wszyscy jednak byli skłonni zrezygnować również z owijaczy, które jeszcze do lat 30. były używane w głównych walkach. W 1929 r. tajski zawodnik Aer Muong Dee zaprezentował ochraniacz na krocze (*gra-jap*) wykonany wówczas z metalu, z którego skutecznością zapoznał się podczas walk w Singapurze²⁴. Zawodnicy *muay thai* byli tak zachwyceni wygodą i bezpieczeństwem, które zapewniały ochraniacze, że używanie ich stało się regułą stosowaną do dziś. W latach 20. i 30. stopniowo rozwijała się metoda treningowa *muay thai* przeznaczonego do walki na ringu. W miejsce tradycyjnych metod treningowych wprowadzone zostały rękawice treningowe i turniejowe, worki, tarcze oraz trening siłowy. Obozy treningowe zostały w dużym stopniu ujednolicone, istotne było jak najszybsze szkolenie zawodników do walki na ringu. Od 1937 r. walczone w pięciorundowym systemie po trzy minuty z dwuminutową przerwą. Jednakże w pełni rozwinięty system rankingowy podzielony na osiem wag pojawił się dopiero w 1950 r. za sprawą amerykańskiego generała Sullivana, stacjonującego na Filipinach. W kolejnych latach coraz to nowi śmiałkowie rzucali Tajom wyzwania, by organizować pokazowe konfrontacje sztuk walki. Panuje powszechna opinia, według której we wszystkich konfrontacjach Tajowie pozostali niepokonani, trudno jednakże odnaleźć jednoznaczne potwierdzenie tej informacji w materiałach źródłowych. W 1955 r. Rajadamnern Co. Ltd. opublikowała pierwsze w historii zasady i regulacje profesjonalnego tajskiego boksu²⁵. W ten sposób narodziło się współczesne *muay thai*.

Krabi-krabong – tajska sztuka walki bronią

Nazwa *krabi-krabong* nie była używana w dawnych czasach. Została zaproponowana dopiero w 1936 r., gdy w ramach studiów nad sztuką ludową opisano ją i wprowadzono do tajskiego programu nauczania Akademii Wychowania Fizycznego. Oznacza ona miecz (*krabi*) i kij (*krabong*). Nazwa najprawdopodobniej pochodzi od dwójkowych sparringów wojskowych, które ustanowił król Naresuan. Jeden z nich zakładał przeciwstawienie sobie właśnie miecza i kija. Genezy samej sztuki można się dopatrywać we wpływach chińskich i indyjskich, z domieszką birmańskiego *banshai* i indonezyjskiego *silat*, które silnie na siebie oddziaływały. Sposób poruszania się w czasie korzystania z pałki przypomina niekiedy chiński styl *małpy*, podczas gdy powszechna technika obrotu broni w jednej ręce i poruszania się po kole jest jedną z podstawowych technik *kalaripayat*. Można się pokusić o stwierdzenie

²⁴ D. Zdebel, *Muay Thai...*, s. 30.

²⁵ www.rajadamnern.com [13.09.2009].

nie, że Tajowie zaadoptowali również japońskie techniki władania mieczem. Miało to nastąpić w 1628 r., gdy oddział tysiąca roninów pod wodzą samuraja Yamady Nagasamy pomógł Tajom w stłumieniu zamieszek po śmierci króla Song Thama (1611–1628)²⁶. Tajowie jednakże nie byli przywykli do używania dwuręcznego miecza, w zamian wykorzystali wizytę Japończyków, opracowując przeciwko nim wiele technik kontrujących. Miecz był w burzliwej historii Tajlandii zawsze w powszechnym użyciu, lecz dopiero sztuka szermierki dwoma mieczami uczyniła go wyjątkowym. Trenując swoje umiejętności, wojownicy byli uczeni dziesięciu podstawowych postaw, zawierających między innymi gardę, „taniec”, „wyczekiwanie”, „kołysanie” i cięcie. Pierwsi żołnierze w większości byli rekrutowani spośród chłopów, ci zaś, będąc odpowiedzialni za swoje wyposażenie, zamieniali w broń przedmioty codziennego użytku. Konieczne stało się wykształcenie technik, strategii i pracy nóg dla różnego rodzaju broni. Tajscy wojownicy dodatkowo uczyli się walki bez niej, w której główny nacisk położony był na kopnięcia, aby móc dodatkowo zaskoczyć przeciwnika podczas pojedynku na broń białą. Ponadto powszechnie używane były chwyt, dźwignie, rzuty i uciskanie czułych punktów. Tak wyszkolony wojownik, nawet gdy tracił broń, ciągle pozostawał śmiertelnie niebezpieczny dla przeciwnika. To właśnie z tych technik walki wręcz w późniejszym czasie wykształcił się starożytny boks *muay boran*²⁷.

Śmiertelnie skuteczna na polu bitwy sztuka była również chętnie prezentowana podczas rozmaitych świąt i festiwali. Pokazy odbywały się najczęściej przed królem i były połączone z pewnymi rytuałami, podobnymi do tych, które można dziś obserwować w *muay thai*. Po odprawieniu ceremonii podziękowania dla nauczyciela (*wai kəbru*) przed każdą walką, w zależności od użytej broni, odbywał się rytualny taniec (*ram arnut*). W trakcie ceremonii miał on uczcić dawnych mistrzów i oddać szacunek bogom, którzy w podzięce przepelniali wojownika dodatkowymi siłami. Rytuał odprawiano za pomocą specjalnie zdobionej broni, której nie używano już podczas pojedynku. Walce przygrywała tajska orkiestra złożona z piszczałek, cymbalków i bębnów²⁸.

Krabi-krabong służyła Tajom do celów obronnych do czasu koronacji Ramy II (1809), który zreorganizował armię i wyposażył ją w nowoczesne muszkiety i działa sprowadzone z Zachodu. Nie spowodowało to jednak zaniku sztuki. Była praktykowana z dużym powodzeniem, ciesząc się niesłabnącą popularnością. Król Rama IV zachęcał swoich synów do jej zgłębiania, do tego stopnia, że jego następcą, Rama V, stał się ekspertem w tej dziedzinie.

²⁶ D.K. Wyatt, *Thailand...*, s. 106.

²⁷ M. van Schuyver, *Krabi-krabong – The Mother of Muay Thai*, „Black Belt” 2002, nr 1, s. 82.

²⁸ T. Kippie, *A Visit With The Late Arjan Sumai Tha Last Grandmaster of Krabi Krabong*, <http://www.usadojo.com/articles/visit-arjan-sumai.htm> [3.06.2009].

Szkoły szermiercze do dziś nauczają *krabi-krabong*, między innymi szkoła Sri-trairat na przedmieściach Dhonburi lub Buddhai Sawan Sword Fighting Institute w Nongkaem²⁹. Jeżeli obecnie w Tajlandii mówi się o *krabi*, ma się na myśli szkołę Buddhai Sawan. Powstała ponad 60 lat temu, jako spadkobierca świątyni Buddhai Sawan, znajduje się pod osobistym patronatem króla. Nazwę instytutu można tłumaczyć jako „Niebo Odwagi i Wolnego Buddy”. W szkole podstaw sztuki *krabi* mogą się uczyć zarówno Tajowie, jak i obcokrajowcy. Nawet tajska armia i policja korzysta z przekazywanych tam nauk. Na trening składają się nie tylko techniki *krabi*, ale również pierwotne *muay*, które było stosowane podczas bitew wiele lat temu. Założycielem szkoły był Samai Mesaman, zmarły w 1998 r., obecnie szkołę prowadzi jego dwaj synowie – Ajarn Virayut i Ajarn Sila.

Współczesne pojedynki *krabi-krabong* odbywają się wewnątrz koła, bez ograniczenia czasowego. Walka rozpoczyna się, jak za dawnych czasów, ceremonią *wai kbru* przy akompaniamencie tajskiej muzyki. Stosowane są techniki tajskiego boks, judo wraz z technikami walki bronią. Zwycięzca jest orzekany na podstawie umiejętności technicznych i wytrzymałości. Chociaż rany odniesione w walce mogą być przyczyną porażki, odniesienie ich nie kończy automatycznie pojedynku. W walce używane są tradycyjne bronie, które zaprezentowano poniżej.

- *Krabi* – miecz, używany do dźgania, bardzo cienki i bardzo ostry, wyglądem przypomina szablę. Broń naziemna średniego zasięgu, charakterystyczna dla wysokich rangą żołnierzy.
- *Krabong* – prosty kij wykonany z twardego drewna, najczęściej hebanu lub drzewa tekowego o długości ok. 180 cm. Broń długiego zasięgu.
- *Daab* – kolejny rodzaj miecza, bardzo popularny w historii Tajlandii. Czasem wojownicy używali dwóch tego typu mieczy, tzw. *Daab Song Muun*, choć spotykano też wariant miecza z tarczą. Długa rękojeść była wykonana z twardego drewna lub kości. Używany był do dźgania oraz cięcia. *Daab* był cięższym mieczem od *krabi*, miał również bardziej zakrzywione ostrze.
- *Ngao* – tajska włócznia, wykonana z długiej i twardej żerdzi, którą walczo-no zazwyczaj, siedząc na grzbiecie słonia lub konia, charakterystyczna dla członków rodu królewskiego. Długość i kształt ostrza ulegał zmianom w zależności od zastosowania. Spotykano zakończenia o kształcie noża, trójzębu lub miecza. Niektóre miały niewielki haczyk u dołu ostrza, służył on do pociągania uszu słonia, gdy zwierzę było nieposłuszne lub gdy brakowało kierującego³⁰. Włócznie służyły do zadawania ran ciętych, wytrącania broni przeciwnikowi lub dźgania.
- *Mae Sawk* – dwie drewniane pałki, z jednej strony zakończone uchwyty, z drugiej liną utrzymującą broń w przedramieniu. Wykonana z drewna teko-

²⁹ M. van Schuyver, *Krabi-krabong...*, s. 83.

³⁰ E. Satow, *A Diplomat in Siam*, Bangkok 2000, s. 54.

- wego lub kości. Zazwyczaj stosuje się dwa egzemplarze *mae sawk*, do *krabi-krabong* zostały wprowadzone w celu poprawienia refleksu podczas blokowania. Prócz walorów defensywnych była używana również w ataku. Z uwagi na krótki zasięg najlepiej sprawdzała się w walce w zwarciu. Techniki opracowane w wyniku treningu z *mae sawk*, z uwagi na podobieństwo ruchów, mogą być z powodzeniem wykorzystywane również w *muay thai*.
- *Lob* – okrągła duża tarcza, mogąca zakryć cały korpus, wykonana z metalu, drewna lub skóry. Używana do blokowania ciosów, jej zaostrzoną krawędź można również wykorzystać do ataku.
 - *Daeng* – podłużna i ciężka tarcza, o zakończeniu owalnym lub prostokątnym. Zapewnia ochronę od ramion do kolan. Wykonana z metalu lub skóry.
 - *Kaen* – średniej wielkości tarcza o prostokątnym kształcie, zakrywająca ramię. Ma zastosowanie defensywne (bloki) i ofensywne (cięcia) dzięki zaostrozonym krawędziom.
 - *Na Mai* – niewielkich rozmiarów kusza, wykorzystywana do rażenia przeciwników z dystansu. Długi okres przeladowań wymuszał objęcie trudno dostępnej dla przeciwnika pozycji.

Niszczycielski najazd Birmy w 1767 r. nie zdołał w pełni pozbawić Tajlandii jej dziedzictwa kulturowego. W miarę jak coraz więcej zachowanych źródeł doczeka się tłumaczenia przynajmniej na język angielski, precyzyjność ustaleń będzie rosła.

Tajskie sztuki walki przechodziły stopniową ewolucję od momentu swojego powstania, powoli wstępując w erę nowoczesności. Można sobie zadać pytanie, czy na tej drodze nie zatraciły swojego egzotycznego uroku i unikalnego charakteru. Wszak dziś są zgoła odmiennymi sztukami niż za dawnych czasów, co więcej, tajski boks jest sportem, który trenuje się dla pieniędzy i współzawodnictwa. Na zawsze odeszła konieczność nauki w celu obrony kraju przed najeźdźcami, wspaniałe festiwale na monarszych dworach zastąpione zostały duchotą stadionów, a różnorodność stylów – ujednoceniem form i technik. Przetrwał jednak duch w postaci rytuałów i obrządków, który jest ciągle żywy, spajając w jedną całość dawną i obecną sztukę walki. Kierunek rozwoju, dodając w istocie kolorytu, sprawił zaś, że dzisiejsze *muay thai* i *krabi-krabong* są wizytówką Tajlandii na świecie.

SUMMARY

HISTORICAL ROOTS AND EVOLUTION OF THAI MARTIAL ARTS – MUAY THAI AND KRABI-KRABONG

This article serves as a historical attempt to raise a difficult subject that is Thai martial arts. Based on what has left from ravaged by war Thai source materials, the article tries to grasp its cloudy origins and ongoing changes throughout the centuries.

The article is divided into two parts, the first of which is devoted to melee combat. Reaching to II–III century BC when Thai tribes lived in today south-east China, up to 1955 AD when Rajdamnoen Stadium published the rules and regulations of professional Muay Thai for the first time.

Second part is focused on weapon-based martial art – Krabi-Krabong and the inseparable impact that it had on the evolution on Muay Thai with the description of main weapons used in combat.